

The place of geographical discipline in education plans of the main high schools in the country is defined. The specifics of organization of practice related to nature observation is considered.

It is found out that during the XIX – beginning of the XX century the scientific work of students have been implemented by performing independent exploratory researches, participation in joint scientific expeditions with teachers and in scientific sections.

It is established that the increase of natural scientists' activity since the mid-50s of the XIX century was due primarily to the inclusion of natural sciences in the program cycle. And at the end of the XIX century teaching geography to students was already systematic.

The negative trends in geography teaching related to usage of lectures mainly, which are not very deep and instructive, and missing interaction between knowledge and practice are emphasized.

It is detected that the development of geographical disciplines are inseparably linked to the activities of scientific and nature-study organizations of that period. An important part in nature research of different regions played Russian Geographical Society which employees in fact have founded regional statistical-geographical and local researches, set up criteria of its program support.

It is defined that foundation of scientific societies has become one of the special organization form of scientific researches, and namely society of naturalists. This has caused the development and formation of geography and nature study. It is determined that teaching stuff started actively involving and encouraging students in research activities.

The viewpoints of natural scientists are analyzed, namely about study status, the importance of foundation of geographical departments, organization and involvement of field researches into education plans of high schools.

It is found out that active development of higher school in the preparation of subject teachers had a positive impact on the process of theoretical justification and methodological improvement of teaching of natural sciences, as well as organizing and conducting field researches.

Key words: *geographical education, professional training of a geographer, observation, field research.*

УДК 355.231.1(477)«18»

С. В. Кормілець

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В КАДЕТСЬКИХ КОРПУСАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена дослідженню питань пов'язаних з організацією навчально-виховного процесу в кадетських корпусах Російської Імперії на територіях українських губерній у ХІХ – на початку ХХ сторіччя. Показано основні етапи становлення й розвитку системи навчання й виховання кадетів, наведено навчальні предмети та вимоги, які висувалися до їх викладання. Приведено приклади навчальних програм і модифікації, які відбувалися в них з плином часу та зміною керівництва держави й Головного управління військово-навчальними закладами.

Ключові слова: *кадетські корпуси, кадети, військово-навчальні заклади, навчання, виховання, навчальні програми, навчальні плани.*

Постановка проблеми. Наукове вирішення сучасних завдань з удосконалення системи навчально-виховного процесу закладів військового профілю в Україні неможливе без урахування досвіду попередніх поколінь. Особливий науковий інтерес має вивчення організації навчально-виховної роботи в кадетських корпусах, створених на території України в XIX – на початку XX століття, де стала реальністю ідея створення освітніх інститутів військового профілю, розроблені організаційні та теоретико-методичні основи їх функціонування, втілені специфічні форми навчання підростаючого покоління.

Аналіз актуальних досліджень. Певне місце проблеми військової освіти займали в працях Г. А. Леєра. Особливу увагу автор приділяв методиці викладання у військовій школі. М. М. Головін звертав увагу на самостійну роботу й розвиток творчості учнів. Першим серйозним дослідженням, присвяченим історії кадетських корпусів, стала робота співробітника головного управління військово-навчальних закладів генерал-майора М. С. Лалаєва «Исторический очерк военно-учебных заведений, подведомственных Главному их управлению» [2]. Проблеми, пов'язані з підготовкою майбутніх офіцерів у кадетських корпусах, розглядались у низці дисертаційних робіт російських учених Ю. В. Ільїна, О. В. Клімашкіної, О. В. Ніколаєва, В. М. Самусенка, В. О. Свиридова, Д. П. Сімашенкова, В. Ф. Струтинського, О. С. Сушанського, С. В. Федоріна. У цілому загальний історіографічний огляд засвідчив, що проблема формування й розвитку кадетських корпусів на території України не була об'єктом самостійного дослідження й не отримала системного відображення в історіографії.

Мета статті на основі аналізу джерел і наукової літератури проаналізувати й узагальнити основні концептуальні підходи щодо питань організації навчально-виховного процесу, його змісту, форм і методів у кадетських корпусах, котрі існували на території України в XIX – на початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. Система навчання й виховання кадетів зазнавала змін на кожному етапі історичного розвитку кадетських корпусів. Так, на початковому етапі формування й розвитку кадетської освіти тривалий час не існувало єдиної системи правил і вимог до навчання в кадетських корпусах, кожний корпус встановлював і використовував свої норми організації навчального процесу. Таким чином, слідуючи одній меті – створення професійного офіцерського резерву, кадетські корпуси досягали її по-різному, нерідко не погоджуючись один з одним.

Навчальна програма для кадетських корпусів уперше була створена на підґрунті досвіду кадетських корпусів Данії й Пруссії, поряд зі

спеціальними військовими предметами, були включені основи точних, природничих і гуманітарних наук.

У корпусах вивчалися «російська словесність» (мова та література), історія (у тому числі історія Стародавньої Греції й Рима, курс якої передбачав ознайомлення вихованців зі здобутками авторів античності не тільки в сучасних французьких і німецьких перекладах, але й латинською мовою), геральдика й генеалогія. Кадети навчалися верховій їзді, фехтуванню, танцям, юриспруденції, новим і стародавнім мовам. Протягом усього часу існування кадетських корпусів курс навчання й програми періодично мінялися.

До початку становлення кадетських корпусів у Російській Імперії не існувало як такої педагогічної науки, теоретичних і практичних розробок із методики викладання більшості предметів, необхідних для вивчення в кадетському корпусі. Програми навчання кадетів також не існувало, як і підручників. Навіть у Петербурзі не можна було знайти більшості книг і приладів, необхідних кадетам для навчання. Доводилося просити військових інженерів у Нарві, Ревелі, Ризі направляти в кадетський корпус книги, навчальне обладнання, лінійки, циркулі, різну амуніцію й інші предмети, необхідні для кадетів. Досвіду викладання одночасно цивільних і військових дисциплін не існувало. Усе доводилося робити вперше.

Протягом XVIII століття єдиної структурованої системи освіти в кадетських корпусах не існувало, але вже на початку XIX було поставлено й реалізовано завдання зі створення єдиної системи вимог до навчального й виховного процесу кадетських корпусів.

За правління Олександра I в 1805 р. була створена Рада військово-навчальних закладів під керівництвом Великого князя Костянтина Павловича. Саме ця керівна установа й займалась організаційними питаннями кадетських корпусів. За указом Ради в кадетських корпусах, насамперед, був уведений одноманітний режим – щодо утримання й навчання кадетів.

У кадетських корпусах активно впроваджувалися новітні здобутки педагогічної думки й досвіду того періоду. Велика увага приділялася методам наочності й експерименту. Загальна схема педагогічної методики «від наочного до практичного». У корпусах застосовувався метод проблемно-пошукового навчання, створювалися нові програми.

Згідно із загальним положенням 1830 р. освітня мета кадетських корпусів (як і інших військово-навчальних закладів) полягала в «наданні юному дворянству пристойного виховання, щоб укоренити у вихованцях правила благочестя й чистої моральності, навчивши їх усьому, що визначено для них військовим званням знати необхідно, зробити їх здатними з користю

й честю служити Государеві...» [11]. У цьому ж указі зауважувалося, що мета розумового навчання полягала в тому, щоб «збуджуючи власну діяльність розуму, витончуючи їх розумові здатності, довести їх до того ступеня знання, який потрібний, згідно з метою виховання взагалі й з розвитком у них твердого переконання в користі навчання, як джерела громадянської й суспільної чесноти; разом із тим навчання повинне мати вплив на моральність, утворюючи думки вихованців у найтіснішому зв'язку з почуттями серця та з волею людини, від яких народжуються всі її вчинки».

У 1835 році штаб військово-навчальних закладів очолив полковник Ростовцев, який взявся за поліпшення навчально-виховного процесу в кадетських корпусах, справедливо розсудивши, що для досягнення високих результатів, передусім, потрібний сильний викладацький склад. За його пропозицією для залучення у військово-навчальні заклади найбільш підготовлених офіцерів і викладачів їх оклади стали прирівнюватися до високих у ті часи окладів артилерійських офіцерів. Щоб підняти престиж служби у військових навчальних закладах, до них стали запрошувати офіцерів і генералів із гвардійських частин. Були введені більш високі оклади й для цивільних викладачів. Викладацька робота стала вважатися державною службою, і викладачам також присвоювалися певні так звані «класні чини».

Були розроблені й спеціальні правила нагородження викладачів орденами, присвоєння їм чергових класних чинів. До системи військово-навчальних закладів залучались університетські професори й викладачі, які або поєднували свою основну роботу з діяльністю в кадетських корпусах (наприклад, ад'юнкт-професор Петербурзького університету Д. І. Менделєєв викладав хімію в кадетському корпусі), або повністю переходили до військово-навчальних закладів. Усі зусилля педагогів були спрямовані на те, щоб забезпечити кадетів вищим рівнем знань. Створене в 1836 р. «Положення про службу по навчальній частині у військово-навчальних закладах», давало повну можливість забезпечити Кадетські корпуси надійним складом викладачів. Учителі приймалися на роботу після попереднього випробування. Дуже велика увага зверталася на напрям думок і точку зору з приводу вірності монархічному правлінню. Офіцери й викладачі вибирались із серйозною обачністю. Настанова 1848 р. визначила основну мету виховання в кадетських корпусах – «Християнин, вірнопідданий, добрий син, надійний товариш, скромний юнак, виконавчий, терплячий і розторопний офіцер, тобто ті з якими вихованець військово-навчальних закладів повинен переходити зі шкільної лави в ряди Імператорської армії, із чистим бажанням віддячити Государя за Його благодіяння чесною службою, життям і смертю».

Головну мету навчання Ростовцев бачив у тому, щоб «дати вихованцеві підґрунтя в науці, щоб при любові до праці, коли розум його з часом і літами, і досвідом розів'ється, він міг учити себе сам і йти далі без допомоги стороннього; для чого й потрібно всіма заходами привчати кадета до роботи самостійної, вселяючи в нього любов до праці й повагу до наук» [1]. «Не слід випускати з поля зору, – читаємо далі в настанові, – що здатності й схильності вихованців, як і взагалі всіх людей, не однакові, а тому в усіх науках у міру можливості (у мовах і мистецтві неодмінно), розподіляючи викладання по класах, не стримувати тих вихованців, які виринаються із загального рівня класної маси й заслуговують... йти далі й ширше предметів, програмою для їхнього класу призначених».

Згідно з навчальною програмою кадети вивчали літературу, починаючи з народження писемності на Русі. Вони повинні були проштудіювати «Російську правду», літописи Нестора, «Повчання Володимира Мономаха», «Слово о полку Ігоровім», вивчали історію друкарства, принципи складання словників, творчість С. Полоцького, Д. Ростовського, Ф. Прокоповича. Щоб довідатися, «як пробуджувалося почуття народної самобутності в російських людей», кадети знайомилися з ліричною й епічною поезією, з народними прислів'ями та приказками. Їм викладалися основні напрямки літературних праць письменників і поетів Франції й Німеччини. Вивчалася творчість знаменитих співвітчизників М. В. Ломоносова, А. П. Сумарокова, Г. Р. Державіна, К. Н. Батюшкова, А. С. Пушкіна, Е. А. Баратинського, М. В. Гоголя, розвиток романтизму й класицизму в літературі.

Самостійними предметами були виділені фізика, хімія, механіка, математична й фізична географія. Особливо цікавими представляються програми курсу російської словесності й історії: «... кадети вивчали літературу від початку писемності до XIX ст., знайомилися зі змістом і мовою «Російської Правди», Повістю Софронія, похвальним словом Дмитру Донському, описом подорожей у чужі краї. У третьому періоді російської словесності юнаки повинні були знати творчість Я. Б. Княжніна, Д. І. Фонвізіна, історичних письменників М. М. Щербатова, І. Болтіна, І. Голікова... У четвертому періоді давався огляд діяльності Олександра I і Миколи I у поширенні освіти в Російській Імперії... З письменників вивчалися: творчість Н. М. Карамзіна, І. І. Дмитрієва, А. І. Дельвіга, І. І. Козлова, М. Н. Загоскіна, А. Марлінського.

Історія розподілялася в класах у такий спосіб: у 3-му загальному класі – історія прадавніх азіатських і африканських народів, у 4-му класі – історія Греції й Рима, у 5-му – історія римських імператорів, історія середніх

віків до хрестових походів і російська історія до Івана III. У спеціальному відділенні нова історія й російська історія (до Петра I).»

Як бачимо, ця програма скоріше нагадувала університетську. Щоб знайти час на її вивчення, Ростовцев зважився на те, щоб скоротити кількість іноземних мов: замість двох – французької, німецької кадети повинні були вивчати одну, причому за бажанням, і треба сказати, що якість викладання іноземної мови стала вище. Так, наприклад, у кадетських корпусах був один день на тиждень, коли після занять кадети повинні були розмовляти або французькою, або німецькою між собою; у цей день влаштовувалися літературні вечори, диспути. З навчальних програм були вилучені курси біології й зоології, курс військової історії поєднувався з курсом тактики. От у такий спосіб знайшли час на велику програму з російської літератури.

На педагогічній раді були визначені основні завдання виховання кадетів: «Кадетський корпус повинен готувати фізично й духовно розвинених молодих людей, гарно вихованих у релігійно-моральному відношенні, з міцно встановленими почуттям вірності монархові й любові до Батьківщини, із твердою свідомістю військового обов'язку. Людей здатних до корпоративного єднання й товариської підтримки й разом з тим людей гідних в інтелектуальному відношенні на рівні сучасних вимог військової справи» [7].

Навчальна програма в кадетських корпусах періодично змінювалася. Основними предметами були:

1) Закон Божий, 2) російська мова й російську словесність, 3) французька та німецька мови (у деяких корпусах і англійська), 4) математика (арифметика, алгебра, геометрія, проекційне креслення, тригонометрія й початок аналітичної геометрії), 5) фізика, 6) космографія, 7) хімія, 8) географія, 9) історія, 10) законодавство, 11) краснопис і 12) малювання та креслення.

У міру розвитку кадетських корпусів навчальна програма коригувалася, у неї вносили всілякі корективи, так наприклад, «Освітній статут» 1836 року вводив наступний розподіл по класах:

Початкові класи – Закон Божий, математика, російська, французька, німецька, малювання, краснопис.

Середні класи – Закон Божий, російська мова й словесність (риторика), додатково дві іноземні мови, арифметика, алгебра, геометрія, тригонометрія, аналітична геометрія, механіка, географія, законодавство, статистика, артилерія, фортифікація, військова топографія.

Старші класи – додатково до перерахованого вище диференціальне й інтегральне обчислення й вечори літературної бесіди.

Після закінчення вивчення програмового матеріалу учні повинні були скласти іспити.

З метою закріплення отриманих знань під час літніх канікул, які кадети проводили в таборах, здійснювалася геометрична практика, зйомка планів на місцевості, військові ігри тощо.

З кожного із зазначених вище предметів були розроблені особливі програми, при чому для керівництва корпусів, генерал-майором Ростовцевим була розроблена «Настанова для навчання вихованців військово-навчальних закладів», яка затверджена 24 грудня 1848 р., із власноручною Його Величності резолюцією: «Бажати треба, щоб усе було добре виконане й усіма зрозуміле не зі слухняності одного, а з розумінням» [6, 56]. Настава 1848 р., надрукована окремою книгою в 1849 р., містила в собі, докладні вказівки щодо загальної мети виховання й навчання в Кадетських корпусах і щодо обсягу й методу викладання кожного навчального предмета.

Що стосується загальноосвітньої програми кадетських корпусів, то сучасним педагогам було б цікаво дізнатися, що в кадетських корпусах, крім уже названих предметів, викладалися такі предмети, як: цивільна архітектура, креслення ситуаційне й фортифікаційне, ліплення й малювання, історія іудейська, російська, грецька, римська, географія політична й основи математичної географії, топографія, фізика й механіка. У вивчення Закону Божого входило вивчення молитов, Священної історії, Старого й Нового завіту, пояснення богослужіння, читання Євангелія. У програму з російської мови входила граматики, риторика (вивчення відомих висловлювань), логічне мислення й міркування.

Різноманітність предметів, які вивчали вихованці кадетських корпусів, мала на меті розширити кругозір кадетів, навчити їх користуватися літературою, легко володіти мовою. У деяких випадках часте перенасичення програмового матеріалу приводило до перевантаження як психологічного, так і фізичного. Часто викладання зводилося на рівень зубріння, кадети користувалися поняттями й термінами, яких не розуміли й не могли пояснити. Для виправлення положення призначалося репетиторство, яке проводилося з усіх предметів. Методика проведення його розроблялася самим викладачем. Найчастіше заняття складалися з теоретичного опитування й практичного вирішення завдань. Цікаво, що в тому випадку, якщо кадет одержував незадовільний бал за репетиторство, його позбавляли відпустки вихідного дня, але робилося це не з метою покарання, а лише для того, щоб у вихованця був час підготуватися до здачі матеріалу. У проведенні

репетиторства був і демократичний початок, перед заняттям викладач був зобов'язаний оголосити учневі методику проведення його, час опитування кадета та їх черговість. Це сприяло максимальній ефективності проведення занять і заощадження часу, як викладачів, так і вихованців, сприяло розвитку дружніх відносин між учителем і кадетом [5].

У середині XIX століття аудиторна робота в кадетських корпусах була замінена на класну, ініціатором такої заміни був Д. О. Мілютін, який запропонував проводити всі практичні заняття на молодших курсах у військово-навчальних закладах тільки в класних відділеннях. Під час проведення класних занять використовувалися три форми навчання – викладання, опитування й демонстрація. «Учитель сприяв збагаченню учнів відомостями з навчальних предметів» [4].

В основу форми викладання була покладена лекція як основа теоретичного курсу. Завдання учнів полягало лише у сприйнятті, аналізі й запам'ятовуванні навчального матеріалу. Методика опитування за своєю суттю відповідала сучасному семінарському заняттю, в основі її лежав принцип «питання-відповідь», цей метод викладання, давав можливість не тільки перевірити знання учнів, але й стимулював розвиток дружніх відносин між учнем і викладачем. Використання наочного або демонстраційного методу частіше застосовувалося під час воєнно-польових занять або уроків з історії й тактики. Викладач міг показати зразки бойової техніки, зброї, картини, схеми битв, макети й багато чого іншого. Цей досвід і сьогодні успішно застосовується викладачами в кадетських корпусах.

Методика проведення іспиту в кадетських корпусах, теж мала свої особливості, про це ми довідаємося з «Інструкції з навчальної частини й програмах для викладання навчальних предметів у військових училищах». Іспит у корпусах XIX століття являв собою «випробування, що має на меті визначити кількість і якість знань...» [3]. На іспиті кадет зобов'язаний був продемонструвати рівень своєї підготовки й бажано кругозір своїх переконань. На іспиті зобов'язаний був бути присутнім викладач і його асистенти. На річних іспитах були присутні представники Головного управління військово-навчальних закладів і члени навчального комітету кадетського корпусу. На іспиті застосовувалася 12-ти бальна система оцінки відповіді. Вищий щабель знань відповідав 12 балам або «відмінно». Вихованець корпусу повинен був не тільки добре знати матеріал, але й уміти його послідовно й грамотно викласти, доводячи власну точку зору, засновану на вивченому матеріалі. Остаточний бал з предмету був рівний середньому: річного «репетиційного», екзаменаційного й балу за практичні заняття. Усі

підсумкові бали заносилися в «атестаційні списки» [8], у яких з обліком середнього арифметичного показника виводився «бал старшинства» учня. Саме цей бал і був важливим критерієм під час розподілу кадетів. Вихованці, що одержали найбільшу кількість балів могли самостійно вибирати військоve училище для подальшого навчання.

Дуже популярний був метод «прикладу», основна суть якого полягала в застосуванні конкретної ситуації у процесі вивчення різних наук, тобто розглядалася практична сторона досліджуваних предметів, що підсилювало мотивацію навчання. Дуже важливо, що під час застосування методу «прикладу» обов'язково використовувалися практичні заняття, лекції супроводжувалися вирішенням реальних завдань.

У 1911–12 навчальних роках у кадетських корпусах змінюється методика викладання, навчальний курс вивчається за новими програмами, розробленими у період 1899–1903 рр., сутність яких полягає в застосуванні «евристичного методу» [10] (цей метод змушує учнів самостійно шукати відповіді на задані питання, таким чином, що точка зору вихованців складається не за рахунок лекційного курсу, а завдяки тривалій роботі кадета з додатковою літературою). Така методика сприяла розвитку в учнів більшої самостійності, у кадетів вироблялася навичка роботи з літературою, розширювався кругозір і світосприйняття.

У 1889 р. у кадетські корпуси була введена нова програма, що включила в курс VII класу «закозознавство» [9] – основні поняття про моральність, право й суспільство, а в 1898 р. її було знову змінено. Дана програма відрізняється від попередньої, головним чином, розподілом навчального матеріалу по класах і скороченням уроків у молодших класах; програма так само містила в собі «Інструкцію лікарям», «Каталог книг для ротної бібліотеки» та «Інструкцію з господарсько-адміністративної частин військово-навчальних закладів». Циркуляр 1909–1910 навчального року вводить уточнення за курсом закозознавства. На уроках розглядається роль офіцера-вихователя як керівника солдата, поняття про анархізм і соціалізм, робітниче й селянське питання, закозпорядок виборів у Державну думу. Виключається з курсу молодшої школи поняття про суспільство. У програму обов'язково включався курс кримінального права, вихованці повинні були знати про злочини релігійного характеру, про державні злочини й злочини проти порядку управління.

Висновки. Таким чином, науковий прогрес наклав свій відбиток і на діяльність кадетських корпусів. Відповідно до вимог часу створювалися, змінювалися та вдосконалювалися навчальні плани, програми, висувалися

підвищені вимоги до рівня знань, стройового вишколу та фізичної підготовки підростаючого покоління. Досвід діяльності кадетських корпусів довів, що мета, поставлена у процесі їх створення була досягнута, й початкове військове навчання й виховання дало не тільки офіцерів, а й досвідчених державних службовців, котрі з честю та гідністю виконували свій обов'язок – беззаперечного служіння Батьківщині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галушко Ю. Школа російського офіцера / Ю. Галушко // Русский мир – 1993. – С. 67.
2. Греков Ф. В. Краткий исторический очерк военно-учебных заведений / Ф. В. Греков. – М., 1910. – 216 с.
3. Ельницкий К. А. Курс дидактики / К. А. Ельницкий. – СПб., 1880. – С. 173.
4. Ельницкий К. В. Курс дидактики / К. В. Ельницкий. – СПб., 1880. – С. 35.
5. Корсаков А. И. Воспоминания московского кадета / А. И. Корсаков // Русский архив. – 1879 г. – Кн. 2 № 3. – С. 304–326 ; 1880. – Кн.1 № 4. – С. 449–473 ; 1882. – Кн. 1 № 2. – С. 358–376 ; Кн. 2 № 3. – С. 304–326 ; 1880. – Кн. 1 № 4. – С. 449–473 ; 1882. – Кн. 1 № 2. – С. 358–376.
6. Линдберг А. К. Исторический очерк второго кадетского корпуса 1712– 1912 / А. К. Линдберг. – Петербург : типография Тренке, 1912. – Т. 1. – 664 с.
7. Петров П. В. Труды первого съезда офицеров-воспитателей кадетских корпусов / П. В. Петров. – Спб., 1909. – С. 4.
8. РГВИА Ф. 725 Оп 53. Д.4847 Аттестационные тетради.
9. РГВИА Ф. 725 Оп. 53 Д. 4584 Учебные программы. С. 59.
10. Сытин П. Д. Военная энциклопедия / П. Д. Сытин. – СПб., 1913. – Т. 1. – С. 260.
11. Сытин П. Д. Военная энциклопедия / П. Д. Сытин. – Спб., 1913. – Т. 11. – С. 258.

РЕЗЮМЕ

Кормилец С. В. Особенности организации учебно-воспитательного процесса в кадетских корпусах Российской империи в XIX – начале XX столетия.

Статья посвящена исследованию вопросов связанных с организацией учебно-воспитательного процесса в кадетских корпусах Российской Империи на территориях украинских губерний в XIX – начале XX веков. Показаны основные этапы становления и развития системы обучения и воспитания кадетов, приведены учебные предметы и требования, которые выдвигались к их преподаванию. Приведены примеры учебных программ и модификации, которые происходили в них с течением времени и изменением руководства государства и Главного управления военно-учебными заведениями.

Ключевые слова: кадетские корпуса, кадеты, военно-учебные заведения, обучение, воспитание, учебные программы, учебные планы.

SUMMARY

Kormilets S. Features of the organization of the educational process in the cadet corps Empire in the XIX – early XX century.

This article investigates issues related to the organization of the educational process in the cadet corps of the Russian Empire in the Ukrainian provinces in the nineteenth – early twentieth century.

The basic stages of formation and development of training and education of cadets are training items and requirements put forward their teaching. The process of training and education of cadets underwent changes at each stage of the historical development of the

cadet corps. Thus, at the initial stage of formation and development of cadet education for a long time there was no single system of rules and requirements for training in the cadet corps, each corps installed and used its norms of the educational process. Thus, pursuing the same goal – creating many professional officers and reserved once, cadet corps achieved this goal in different ways, often disagreeing with each other.

The curriculum for cadet corps was first established on the grounds of experience of the cadet corps of Denmark and Prussia, and along with special military items included natural sciences and humanities. Since Peter's Table of Ranks in tsarist Russia was no hardline between military and civilian agencies, the transition from military service to civilian service or even increasing rank was not anything special. Accordingly, the system of education and training in the cadet corps was created on the basis of these features, and the number of subjects taught in them was great.

Examples of training programs are given and modifications that took place in them over the years and changes in the state leadership and the Department of military schools are revealed.

In conclusion it is noted that scientific progress has left its imprint on the activities of the cadet corps, in accordance with the requirements of the time curricula, education programs were created, changed and improved, higher requirements for skills, combat skills and physical training of the younger generation were put forward. The experience of cadet corps proved that the goal set by their creation was achieved and initial military training and education gave not only officers, but also experienced public servants who with honor and dignity fulfilled their duty of unquestioning service to the Motherland.

Key words: *cadet corps, cadets, military education, training, studying, training programs, curricula.*

УДК 371.132: 37.09

А. А. Сбруєва, Н. Г. Осьмук

Сумський державний педагогічний
Університет імені А. С. Макаренка

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ РЕФОРМАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ: ДОСВІД СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ

В умовах входження України до європейського освітнього простору значно зростає потреба освітніх змін, що забезпечують швидку адаптацію до нових суспільних вимог. З огляду на це, значної ваги набуває вивчення чинників, закономірностей, тенденцій реформування у сфері освіти окремих країн і регіонів періоду розвитку індустріального й постіндустріального суспільств. Об'єктом історико-педагогічного аналізу запропонованої статті є процес становлення й розвитку складових реформаторської педагогіки кінця ХІХ – першої третини ХХ століть як освітнього феномену, що ілюструє одну з можливих форм прояву педагогічно-наукової ініціативи приведення школи у відповідність до вимог життя. Методологічною основою дослідження стали основні положення сучасної теорії освітніх змін.

Ключові слова: *реформаторська педагогіка, освітні реформи, теорія освітніх змін, критерії змін, реформаторська педагогіка як рух і система, аналіз чинників розвитку реформаторської педагогіки.*